

* * *

זיוה שמיר

תרגומי שירה: מסעות בין דפי הספר על שירה של אמילי דיקינסון "אין שום ספינה שתשיטך"

יש אנשים היוצאים למסעות רחוקים – מ"ארץ האש" ועד לארצות הקרח, ויש כאלה החווים את חוויותיהם בדל"ת אמות, בין ארבעה כתלים. מי מהם חווה חוויות עזות יותר? לפי שירה של אמילי דיקינסון אין בנמצא ספינה, או כרכרה, שתוכל להסיעך למחוזות רחוקים ומעניינים יותר מאשר ספר טוב, האוצר בין דפיו עולם ומלואו.

גם ביאליק הצעיר, זמן לא רב לאחר שעזב את לימודיו ב"ישיבה" ויצא אל ה"חיים", כתב טיוטה של שיר, הפונה אל הספרים ומתוודה לפנייהם שהם בעבורו התגלמות החיים במלואם ובכל עוזם:

"אתם לבדכם הייתם עולמי היחיד מעודי: / אנירי, שמי שמי, ירחי ושמשי,
גייעי, מרגועי, / תאנתי, דמיוני, גאון אבי וראש תפלת אמי הצנועה, / בקיץ
הייתם פרדסי, בחורף הכר למראשותי."

במילים אחרות: גם את חוויות הטבע הממשי, המשתרע מחוץ לכותלי חדרו, חווה המשורר הצעיר באמצעות הספרים, שנהוג לחשוב שאין הם אלא שיקוף של הטבע.

"לך פלים מאבק ספריות / גבורים נשפכים של רומנים", כתב אלתרמן בשיר "בוקר בהיר" (משירי כוכבים בחוץ), ללמדנו שהספר זקוק לקוראיו לא פחות מאשר הקוראים זקוקים לספר. על היחסים המורכבים שבין הטבע לאמנות כתב אלתרמן בשיר בשם "הספרים" הקושר כתרים של תהילה לטבע הרחב, המשתרע ת"ק על ת"ק פרסה מחוץ לכותלי החדר, אך אינו שוכח להדגיש שאת נשמתם קיבלו השדות והאפרים שבטבע מן הספרים, כשם שבריאת העולם התחילה במילים "יהי אור":

כי עז הרוח פהרים ואין פשפלים לטהר,
ואין פהיר פצל הטוב
אשר על אפרים.
מרחביהם והדרם הם נחלתם מעם אלה,
אך נשמתם, אחי, לקחה מן הספרים.

שוב ושוב הטעים כאן אלתרמן את הרעיון שהאמנות הולידה את הטבע, ולא הטבע את האמנות (כאמור, אפילו העולם נברא במילים, והמילים הריהם "אמנות", ולא "טבע"). האמנות נופחת חיים בטבע הגולמי, שבלי התודעה האנושית אין בו ולא כלום.

במשתמע אפשר להבין משיר זה שהטבע והאמנות משלימים זה את זה כגבר ואישה, כאדם וחוה, שהרי המילים "נשמתם [...] לקחה מן הספרים" רומזים לפסוק המתאר את בריאת האישה ("לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת", בראשית ב', כ"ג). הרמיזה לבריאת האנושות נועדה לחזק את הרעיון בדבר חלקה של האמנות (לרבות "הספרים") בבריאת הטבע. "הספרים" מולידים את המיתוס המוליד מציאות חדשה ורוטטת, עד שהיא מתקבעת ב"ספרים" והופכת למיתוס, וחוזר חלילה.

אמילי דיקינסון, שבילתה את רוב ימיה בין כותלי הבית מראה בשירה "אין שום ספינה" (שיר מס' 1286 מִבֵּין 1800 שיריה) איך אפשר לבקר בכל מקום בעולם – אמיתי או דמיוני – בעזרת הספרים, וכמה זול ונוח הוא המסע הזה הנערך בלי לוחות זמנים, כרטיסי נסיעה ומזוודות:

There is no Frigate Emily Dickinson

There is no Frigate like a Book
To take us Lands away
Nor any Coursers like a Page
– Of prancing Poetry

This Traverse may the poorest take
– Without oppress of Toll
How frugal is the Chariot
– That bears the Human Soul

אמילי דיקינסון. מתוך ויקיפדיה

אין שום ספינה אמילי דיקינסון

אין שום ספינה שתשיטך
לאפק כמו ספר,
ואין פרש עז שיזדהר
כמו שירה טופפת –

אל המסע יצאו דלים
ללא מס ואגרה –
מה זול לשאת נשמת-כל-חי
בזו הכרכרה –

תרגום: זיוה שמיר

שיריה של אמילי דיקינסון קצרים ומורכבים. בשיר הקצרצר "אין שום ספינה", היא הצליחה לפרוש בשורות אחדות את השקפת עולמה ואת תמונת חייה כאישה שסבלה ככל הנראה מפחד חוצות (agoraphobia) והעדיפה להסתגר רוב ימיה בד' אמות ובין ארבעה כתלים.

לפי שיר זה, המסע שעורך האדם בעת קריאה בספר עולה כאמור בערכו, בתעוזתו ובהתרגשות שהוא מעורר על כל מסע ממשי במרחבי תבל – בים, באוויר או ביבשה. אין ספק, בעבור "נזירה" כמו אמילי דיקינסון, שרק לעתים נדירות יצאה מבין כותלי הבית, אך ראתה דרך-קבע את הספינות השטות לאורך הנהר קונטיקט, הספרים היו תחליף לסיכויים ולסיכונים הרבים מחכים לאדם בחוץ – מעבר לכותל – בחיק הטבע הפתוח או בחוצות העיר.

זיוה שמיר